

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.02.2014, sp. zn. 29 Cdo 1363/2011, ECLI:CZ:NS:2014:29.CDO.1363.2011.1

Číslo: 112/2014

Právní věta:

Skutečnost, že jde o platební směnku (směnku „pro soluto“), bez dalšího nevyklučuje, aby se směnečný dlužník, jemuž svědčí ve vztahu k majiteli směnky kauzální námitky, ubránil povinnosti zaplatit směnku (prokázanou) námitkou, že pohledávka věřitele, která měla předáním směnky zaniknout, nikdy nevznikla, popřípadě (jinak) zanikla.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.02.2014

Spisová značka: 29 Cdo 1363/2011

Číslo rozhodnutí: 112

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Novace privativní, Směnky, Zánik závazku

Předpisy: čl. I. § 17 předpisu č. 191/1950Sb.
§ 570 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v P r a z e r o z s u d k e m z e d n e 20. 9. 2010 změnil rozsudek ze dne 16. 10. 2009, kterým K r a j s k ý s o u d v Ú s t í n a d L a b e m z r u š i l s m ě n e č n ý p l a t e b n í r o z k a z z e d n e 19. 1. 2009, jímž původně uložil žalovanému zaplatit žalobci částku 150 000 Kč s 6% úrokem od 3. 8. 2008 do zaplacení, směnečnou odměnu ve výši 500 Kč a náklady řízení, tak, že směnečný platební rozkaz ponechal v platnosti.

O d v o l a c í s o u d p o z o p a k o v á n í d ů k a z u č á s t í r e z e r v a č n í s m l o u v y (u z a v ř e n é ž a l o b c e m j a k o „z p r o s t ř e d k o v a t e l e m“ a ž a l o v a n ý m j a k o „n a b y v a t e l e m“ d n e 4. 6. 2008 – d á l e j e n „r e z e r v a č n í s m l o u v a“) n a r o z d í l o d s o u d u p r v n í h o s t u p n ě u z a v ř e l, ž e ž a l o v a n é m u s e u p l a t n ě n ý m i n á m i t k a m i s p r á v n o s t s m ě n e č n ě h o p l a t e b n í h o r o z k a z u z p o c h y b n i t n e p o d a ř i l o.

P ř i t o m z d ů r a z n i l, ž e s m ě n k a, j e j í h o ŷ z a p l a c e n í s e ž a l o b c e v d a n é v ě c i d o m á h á (tj. s m ě n k a v l a s t n í v y s t a v e n á d n e 26. 6. 2008 ž a l o v a n ý m n a ř a d ž a l o b c e, z n ě j í c í n a s m ě n e č n ý p e n í z 150 000 Kč, s e s p l a t n o s t í d n e 31. 7. 2008 – d á l e t ě ž j e n „s p o r n á s m ě n k a“), b y l a p o d l e u j e d n á n í ú č a s t n í k ů v y s t a v e n a j a k o s m ě n k a p l a t e b n í (t z v. s m ě n k a „p r o s o l u t o“), s t í m, ž e j í b u d e s p l n ě n z á v a z e k ž a l o v a n é h o u h r a d i t

žalobci podle rezervační smlouvy část rezervačního poplatku ve výši 150 000 Kč.

Plní-li směnka, pokračoval odvolací soud, tuto platební funkci, pak obecně platí, že „sehrává úlohu platidla, kterým je zaplacen peněžité závazek“. Jde svého druhu o privativní novaci, tedy o nahrazení původního závazku závazkem jiným, přičemž původní závazek zaniká a je nahrazen závazkem novým, a to „povinností zaplatit směnku, byť směnka dosud zaplacená není“.

Na platební povinnost dlužníka z takové směnky pak podle odvolacího soudu nemůže mít žádný vliv ani skutečnost, že „původní peněžité závazek zaplacený směnkou“ nikdy nevznikl, případně právní důvod vzniku takového závazku dodatečně odpadl. Chce-li se směnečný dlužník v takových případech platební povinnosti „vyhnout“, musí se domáhat „vydání směnky nebo vrácení částky, kterou směnkou zaplatil“, případně má proti směnečnému věřiteli k dispozici též námitku započtení své pohledávky „na vrácení peněžité částky zaplacené směnkou vůči svému směnečnému dluhu“. Možnost uplatnit proti platební směnce námitky týkající se mimosměnečného vztahu účastníků, na jehož základě došlo k vystavení směnky (tzv. kauzální námitky), směnečný dlužník nemá a je povinen (nebude-li postupovat výše uvedeným způsobem) směnku bez dalšího zaplatit.

Z uvedených důvodů měl odvolací soud (oproti soudu prvního stupně) za nadbytečné zabývat se v poměrech dané věci tím, zda žalovanému povinnost zaplatit rezervační poplatek na základě uzavřené rezervační smlouvy skutečně vznikla, popřípadě zda později důvod pro zaplacení rezervačního poplatku (jak v posuzované věci namítal žalovaný) neodpadl a žalobci tak nevznikla (v souladu s ujednáním smluvních stran obsaženým v rezervační smlouvě) povinnost „zaplacený“ rezervační poplatek vrátit zpět žalovanému.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání, namítaje, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Dovolatel především polemizuje se závěrem odvolacího soudu, podle kterého v případě platební směnky nepřísluší směnečnému dlužníkovi kauzální námitky. Potud zdůrazňuje, že ponechal-li by soud vydaný směnečný platební rozkaz v platnosti, došlo by – v situaci, kdy provedeným dokazováním bylo zjištěno, že žalobce nesplnil (v rezervační smlouvě dohodnuté) podmínky pro vznik nároku na zaplacení rezervačního poplatku – nutně úhradou sporné směnky ke vzniku bezdůvodného obohacení na straně žalobce.

Dále dovolatel odvolacímu soudu vytýká, že porušil „zásadu koncentrace řízení“ a v rozporu „s konsolidací občanskoprávního řízení a jejím smyslem“ provedl „další dokazování“, přestože žalobce se k nařízenému jednání před soudem prvního stupně nedostavil a žádné důkazy zde tedy ani neuplatnil.

N e j v y š š í s o u d rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Dovolání je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. a je i důvodné.

Předně Nejvyšší soud poznamenává, že namítanou vadou řízení před odvolacím soudem netrpí. Jak je zřejmé z obsahu spisu, odvolací soud v průběhu odvolacího řízení (srov. protokol o jednání před odvolacím soudem ze dne 20. 9. 2010) žádné „další“ dokazování (rozuměj jinými důkazními prostředky, než byly některým z účastníků uplatněny před soudem prvního stupně) neprováděl, pouze zopakoval důkaz listinou (částí rezervační smlouvy), jíž provedl důkaz již soud prvního stupně. Tímto postupem odvolací soud nijak nepochybil (srov. v této souvislosti ustanovení § 213 odst. 2 o. s.

ř.) a „zásadu koncentrace řízení“ (ani žádnou jinou) neporušil.

Jelikož jiné vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se dále – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Nejvyšší soud již v řadě svých rozhodnutí vysvětlil (srov. např. rozsudky ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. [25 Cdo 1839/2000](#), a ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. [29 Odo 1141/2006](#), uveřejněné pod čísly 59/2004 a 77/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, jež jsou – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže – veřejnosti dostupné i na webových stránkách Nejvyššího soudu), že směnka je v právní teorii obvykle definována jako dlužnický dokonalý cenný papír, jímž za předpokladu splnění přísných formálních náležitostí vzniká přímý, bezpodmínečný, nesporný a abstraktní závazek určité osoby zaplatit majiteli směnky v určitém místě a čase stanovenou peněžitou částku. I když se vystavení směnky zpravidla opírá o určitý důvod (kauzu), vzniká ze směnky specifický (směnečný) právní vztah, jehož abstraktní charakter tkví v tom, že právní důvod (kauza) není pro jeho existenci významný a ze směnky nevyplývá. Směnečný závazek je přitom zcela samostatný a oddělený od případného závazku, který byl původem jeho vzniku.

To, jakou funkci případně plní směnka ve vztahu k základnímu právnímu poměru účastníků, jež byl hospodářským základem vystavení směnky, určuje dohoda účastníků směnečného vztahu (tzv. směnečná smlouva). Jakkoliv zákon z tohoto pohledu žádné zvláštní druhy směnek nerozlišuje, právní teorie i soudní praxe (srov. např. v právní teorii Kovařík, Z. Směnka jako zajištění. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, str. 3 a násl., Kotásek, J. Zákon směnečný a šekový. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 134 a násl., ze starší literatury např. Gustav Švamberský, Naše jednotné směnečné právo, Praha, 1941, str. 215 a násl., v soudní praxi pak např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2013, sp. zn. [29 Cdo 2134/2012](#)) v této souvislosti zpravidla vymezují rozdíly mezi směnkami platebními (v podobě směnky „*pro soluto*“ a směnky „*pro solvendo*“) a směnkami zajišťovacími.

Zatímco zajišťovací směnky představují jen prostředek zajištění jiné pohledávky za dlužníkem ze směnky, popř. třetí osobou (směnka slouží pouze jako zdroj možného náhradního uspokojení zajištěné pohledávky pro případ, že dlužník svůj závazek včas a řádně nesplní), bezprostředním účelem platebních směnek je přivodit zánik pohledávky vzešlé ze základního právního poměru (směnka zde tedy neplní funkci zajišťovací, nýbrž platební), a to buď – v případě směnek „*pro soluto*“ – již při předání směnky věřiteli tím, že původní závazek z kauzálního poměru bude nahrazen závazkem směnečným (směnka bude použita jako „platidlo“), nebo – v případě směnek „*pro solvendo*“ – až při placení na směnku tím, že ke splnění kauzálního závazku dojde právě a jen prostřednictvím zaplacení směnky (plněním na směnku bude dle ujednání smluvních stran vypořádán také závazek ze základního poměru účastníků – směnka bude „nástrojem“ placení).

Sjednaný účel směnky (to, v jakém funkčním vztahu ke kauzálnímu poměru směnka podle ujednání účastníků směnečného vztahu vystupuje) je pak určující rovněž pro vymezení okruhu kauzálních námitek, jež eventuálně může dlužník použít na svou obranu proti povinnosti směnku zaplatit.

Jde-li (jako v posuzovaném případě) o směnku danou jako placení (o směnku „*pro soluto*“), bude okruh v úvahu přicházejících kauzálních námitek (majících původ v právním poměru účastníků, jež byl podkladem pro vystavení směnky), jimiž se může dlužník bránit povinnosti směnku zaplatit, z

povahy věci značně omezený. Dohodou mezi věřitelem a dlužníkem o nahrazení původního závazku závazkem směnečným, jež má účinky tzv. privativní novace (srov. § 570 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku), totiž dochází k zániku dosavadního závazku dlužníka (předáním směnky věřiteli dluh vyplývající z kauzálního vztahu zanikne) a vztah mezi věřitelem a dlužníkem je nadále již jen vztahem směnečným. Směnka z tohoto pohledu vskutku plní, jak dovozuje odvolací soud, podobné funkce jako peníze (směnka je na základě ujednání smluvních stran „privátním platidlem“, jehož předáním nastává obdobná situace, jako kdyby bylo na pohledávku věřitele zapláceno skutečnými penězi). Případné námitky týkající se nahrazovaného kauzálního závazku proto již dlužník (dojde-li předáním směnky skutečně k zániku dosavadního závazku) nebude moci na svou obranu proti povinnosti zaplatit směnečnou pohledávku použít.

Závěr odvolacího soudu, podle kterého pak nemůže mít - se zřetelem k výše uvedenému - vliv na platební povinnost dlužníka ze směnky ani skutečnost, že původní peněžitý závazek „zaplácený“ směnkou nikdy nevznikl, případně právní důvod vzniku takového závazku dodatečně odpadl, však již podle přesvědčení Nejvyššího soudu správný není.

V právní teorii ani soudní praxi není pochyb o tom, že dohodu o privativní novaci lze (s účinky předvídanými ustanovením § 570 odst. 1 obč. zák.) uzavřít jen za podmínky, že původní závazek, který má být nahrazen závazkem novým, je platný. Novace se nemůže týkat závazku absolutně neplatného nebo závazku, který již zanikl (srov. v právní teorii např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1674, v judikatuře pak rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2004, sp. zn. [29 Odo 1019/2003](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 8, ročník 2004, pod číslem 147). Jinak řečeno, uzavření dohody o privativní novaci předpokládá existující dluh, který má být takovou dohodou nahrazen; neexistoval-li závazek dosavadní, nemůže být dohodou o privativní novaci založen ani závazek nový (z ničeho nemůže nic vzniknout).

Výše uvedené závěry se přitom plně prosadí rovněž v případě dohody o placení směnkou (u směnky dané „*pro soluto*“). Neexistuje-li závazek dlužníka, který by měl být podle ujednání smluvních stran nahrazen závazkem ze směnky (např. proto, že „dosavadní“ závazek vůbec nevznikl, popřípadě již zanikl), nemůže ani uzavřená dohoda o placení směnkou vyvolat zamýšlené právní účinky (předáním směnky nemůže dojít ani k zániku závazku, který neexistoval, ani k jeho nahrazení závazkem směnečným). Nastane-li taková situace, je směnečný věřitel - při absenci odlišné dohody smluvních stran, jež by věřiteli umožňovala si směnku (i přes výše uvedené okolnosti) ponechat a vůči dlužníku uplatnit - povinen směnku, kterou obdržel za účelem uspokojení neexistující pohledávky, vrátit zpět dlužníkovi. Jiné právo, než požadovat vrácení směnky, dlužník - nebyla-li směnka dosud zaplácena - zjevně nemá, když s výjimkou samotné směnečné listiny dlužník věřiteli žádné jiné plnění, jehož vydání by mohl po věřiteli požadovat, neposkytl.

Jestliže věřitel výše uvedeným způsobem nepostupuje a práva ze směnky vůči dlužníku přesto uplatní, může se směnečný dlužník bránit povinnosti směnku zaplatit (i) námitkou, že směnka byla předána věřiteli jako „náhrada“ jeho jiné pohledávky (tj. že směnkou měla být „zaplácena“ jiná pohledávka), přičemž k naplnění dohodnutého důvodu předání směnky nedošlo. O tom, že jde o námitku vycházející z vlastních vztahů dlužníka a věřitele, mající základ v právním poměru účastníků, jež byl podkladem (důvodem) pro vystavení (a předání) směnky, a že uplatnění takové námitky (obecně vzato) nic nebrání, Nejvyšší soud pochybnosti nemá.

Jinak řečeno, skutečnost, že jde v poměrech dané věci o platební směnku (směnku „*pro soluto*“), bez dalšího nevyklučuje, aby se směnečný dlužník, jemuž svědčí ve vztahu k majiteli směnky kauzální námitky, ubránil povinnosti zaplatit směnku (prokázanou) námitkou, že pohledávka věřitele, která měla předáním směnky zaniknout, nikdy nevznikla, popřípadě (jinak) zanikla. Uplatní-li takovou obranu žalovaný směnečný dlužník ve včas podaných námitkách proti směnečnému platebnímu

rozkazu (způsobem vyhovujícím požadavkům na řádné odůvodnění námitek ve smyslu ustanovení § 175 odst. 1 a 4 o. s. ř.), je povinností soudu se takovou námitkou věcně zabývat.

A ještě jinak, směřovala-li vskutku vůle věřitele a dlužníka k tomu, že směnkou dlužník „zaplatí“ jinou (kauzální) pohledávku, a následně vyjde najevo, že tato pohledávka nevznikla, popřípadě v době po předání směnky např. v důsledku odstoupení od smlouvy, na jejímž základě původně vznikla, zanikla (bez ohledu na to, zda s účinky *ex tunc* /§ 48 odst. 2 obč. zák./ nebo *ex nunc* (§ 349 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku/), a stranám smlouvy (věřiteli a dlužníku) vznikla povinnost vrátit si poskytnutá plnění (§ 451 a § 457 obč. zák., respektive § 351 odst. 2 obch. zák.), potom skutečnost, že věřitel tuto povinnost porušil a směnku dlužníku „nevrátil“, nemůže „založit“ povinnost dlužníka směnku zaplatit.

Jelikož právní posouzení věci, na němž rozhodnutí odvolacího soudu spočívá, není správné, a dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl dovolatelem uplatněn právem, Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.).